

Archeologienota

Wemmel – Steenweg op Brussel

Eva Sponselee en Ruth Ferket

Bornem
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Eva Sponselee en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/142

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	15
2.4	Assessmentrapport	15
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	15
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	22
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	27
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	30
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	30
3	Samenvatting.....	32
4	Bibliografie	33
4.1	Websites	33
5	Bijlagen	34
5.1	Archeologische periodes	34

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019F238

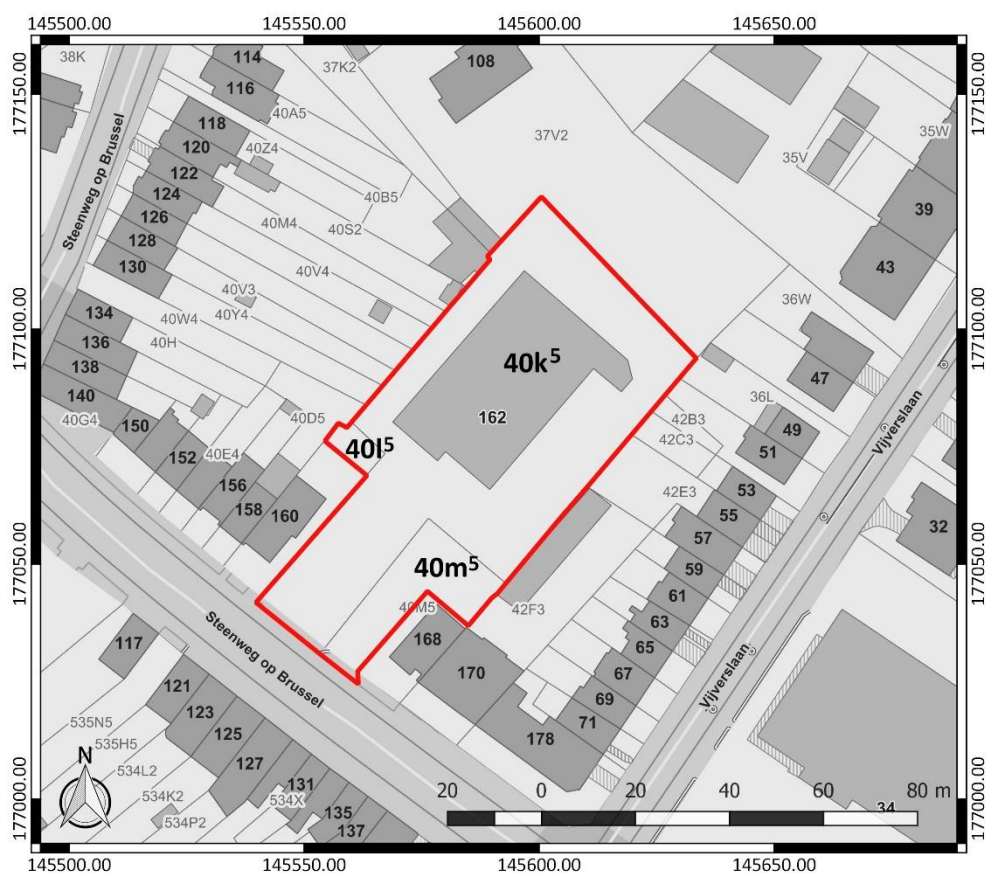
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Wemmel, Wemmel, Steenweg op Brussel 162, Hof ten Obbergen

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 145600, 177128
- 145634, 177094
- 145562, 177024
- 145540, 177042

Kadastraal plan:

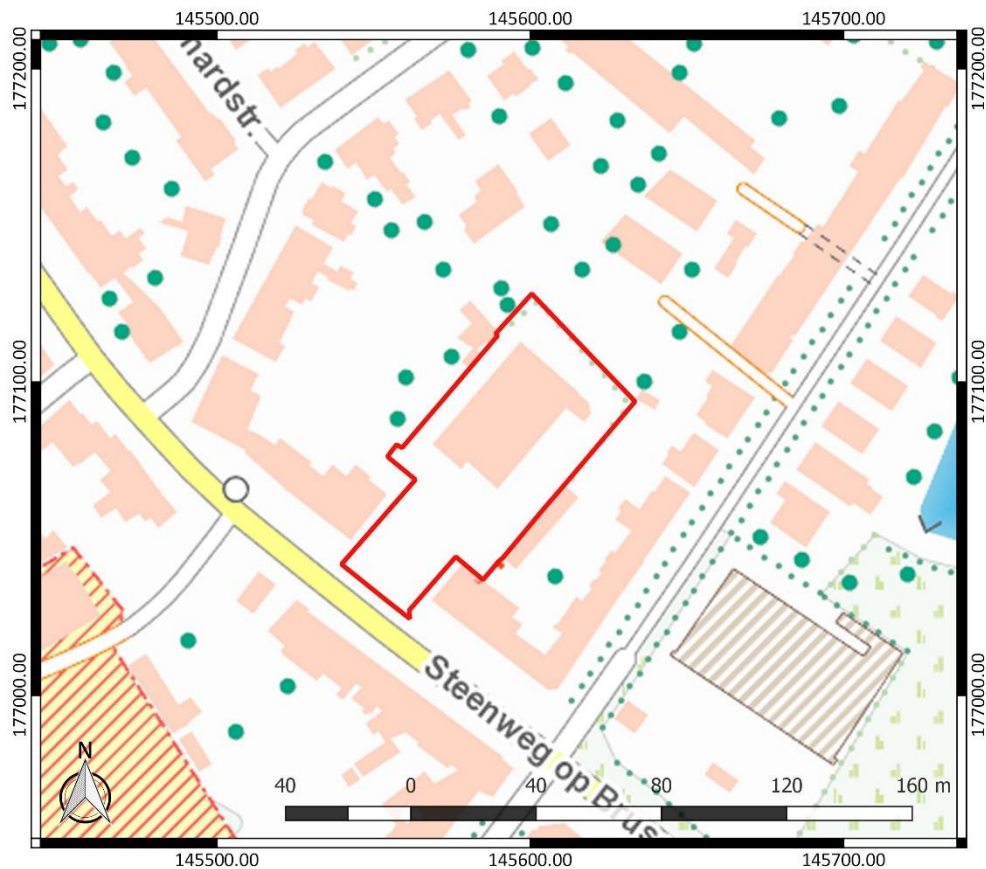

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Wemmel, Afdeling 2, sectie B, nummers 40k⁵, 40l⁵, 40m⁵ (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 4207 m²

Topografische kaart:

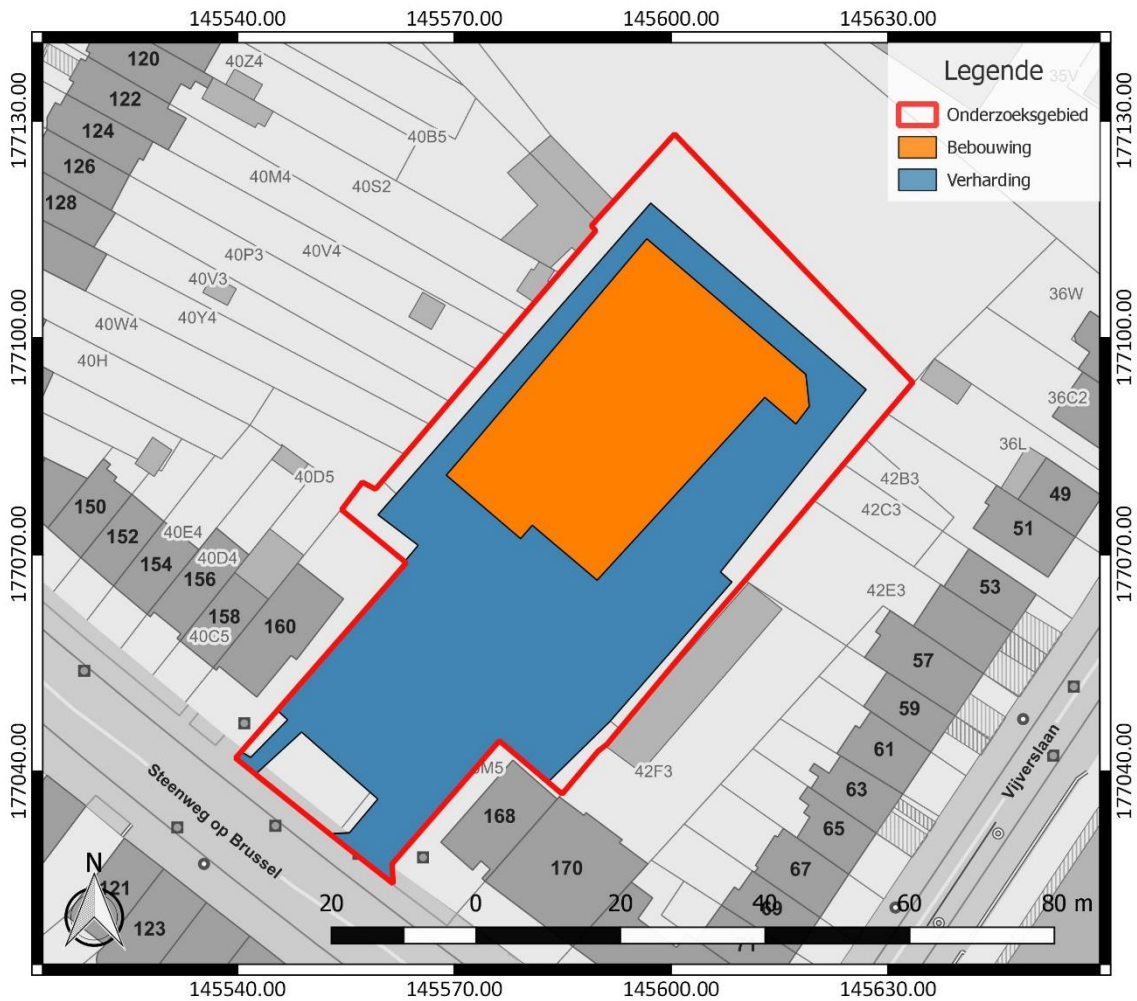

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 28/06/2019 – 13/11/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, ijzertijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich een gebouw en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringskaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksoopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt een nieuwe handelsruimte (1975 m²) met ondergrondse parking gebouwd (Figuur 4). Daarvoor wordt de bestaande handelszaak eerst afgebroken. Rondom de handelsruimte worden er verhardingen voorzien. Ten zuidwesten van het nieuwe gebouw worden 14 parkeerplaatsen en een hellende in- en uitrit naar de ondergrondse parking aangelegd. Ook is er ruimte voor een fietsenstalling. De overige verhardingen zullen dienen voor de circulatie van het verkeer. Langs de noordwestelijke rand van het terrein en ten noordoosten van de winkel worden groenzones aangelegd. De omgevingsaanleg kent een verstoringsdiepte van 50 à 80 cm onder het maaiveld.

De handelsruimte wordt grotendeels als winkelruimte (1259 m²) ingericht (Figuur 6). Verder worden er opslagruimtes, koelcellen, een bake-off, een kluisruimte en sas en ingang voorzien. Er wordt ook een lift en een trap geplaatst in het zuidwesten van het gebouw.

Het nieuwe gebouw wordt onderkelderd (Figuur 7). Op de kelderverdieping wordt een ondergrondse parking aangelegd met 66 parkeerplaatsen (1736 m²). In het zuiden van de kelder komen een tellerlokaal (19 m²), gang (6 m²) en HS-cabine (17 m²) te liggen. Langs de zuidwestelijke rand van de kelder worden personeelsruimtes ingericht. Ten westen van het gebouw wordt een roltrap naar de ondergrondse parking aangelegd. De kelder zal een diepte hebben van 3,27 m onder het maaiveld (Figuur 9). Hieronder wordt een verstevigde betonplaat op volle grond aangelegd. Deze betonplaat zal een dikte hebben van minstens 30 cm. De verstoringsdiepte van de kelder bedraagt dus ca. 3,60 m onder het maaiveld.

Verder wordt er riolering aangelegd (Figuur 8). In het noordoosten van de kelder wordt een RWA-lokaal (23 m²) voorzien. Ten zuidoosten van het gebouw wordt een regenwaterput van 10.000 liter geplaatst voor de opvang van regenwater. Ten zuiden daarvan en in het zuidwesten van het onderzoeksgebied komen infiltratiekragen te liggen. Het fecaal water wordt afgevoerd via een septische put ten zuidwesten van het geplande gebouw.

Figuur 4: Inplantingsplan (Tecro & Krea architecten)

Legende wandsamenstellingen nieuwe toestand

Binnenwanden

	prefab betonpanelen 20cm
	holle betonstenen 14cm pleisterwerk
	snelbouw metselwerk 9cm faience
	PUR sandwichpaneel 12cm
	vol snelbouw 10-90-10
	vol snelbouw 10-140-10
	vol snelbouw 10-180-10

Buitenwanden

	Betonplint 10cm PUR Isolatie 9cm Zelfdragende betonpanelen 25cm schilderwerk RAL afh van hoogte
	Gevelpleister 2cm in RAL 9010 PUR Isolatie 18cm Zelfdragende betonpanelen 25cm schilderwerk RAL afh van hoogte
	Gevelpanelen Trimob Qbiss One 17.2cm Spouw 7.8cm met regelwerk voor gevelpanelen en tussenin gevuld met rotswol Zelfdragende betonpanelen 25cm schilderwerk RAL afh van hoogte

Legende vloersamenstellingen

Draagvloer

	Welfsels
	Druklaag 5cm Betonwelfsels 15cm
	Funderingsplaat beton, polieren
	Tegelvloer 30x30cm (tegelverband volgens vloerplan) Chape

Gevelmaterialen

1. Gevelpleister in RAL 9010
 2. Trimob
 - 2b. Zonnewering met afwerking
 3. Waterafstotende cementpleister, RAL 7038
 4. Stalen nooddeuren, RAL 7024
 5. Gordijngewel, alu-profielen, RAL 7024
 6. Inox caddy park
 7. Bollard geel-zwart geschilderd
 8. Loskade in beton
 9. Inox rampaaltjes
 10. Luchtgroepen
 11. Ladder
 12. HWA
 13. Aluminium dakrand
903. aluminium raam, RAL 7024
904. aluminium raam, RAL 7024

Legende riolering

	BE_Regenwater standpijp
	BE_Regenwater
	BE_Afvalwater
	BE_Fecaalwater
	Trek-/ wachtbuizen

Legende brand

Type gebouw: Laagbouw

Blusmiddelen

Minimum 1 bluseenheid per 150m² te voorzien
Per haspelkast 2 blussers groeperen

	Poederblusser ABC 6kg = 1 eenheid		Nooduitgang
	Poederblusser CO2 = 0,5 eenheid		Vals plafond op 250cm
	Nooduitgang		Vals plafond op 285cm

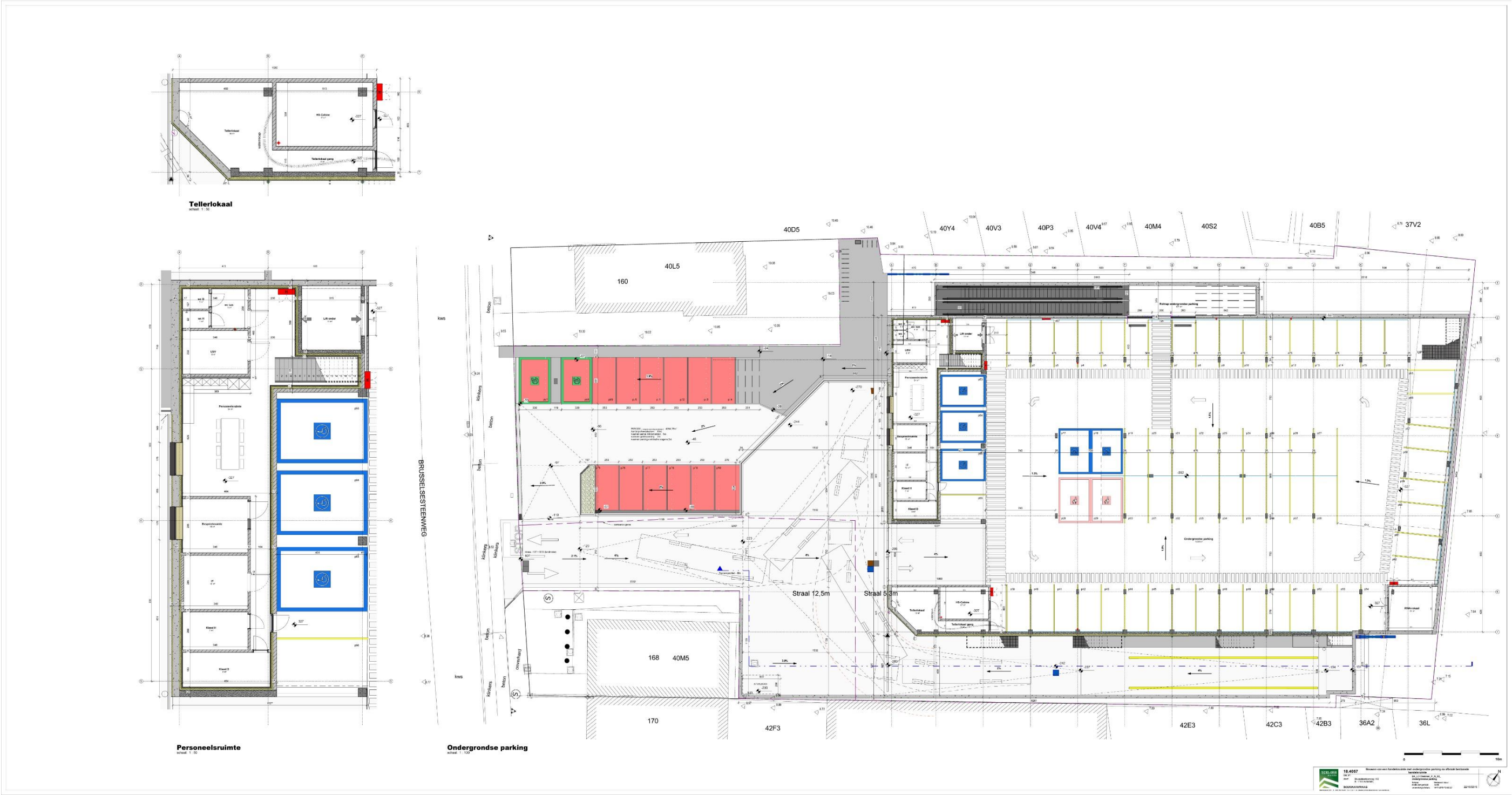
Overig

	Ei60	De evacuatiweg wordt buiten het gebouw voorzien. Daartoe geeft elk punt in een compartiment binnen de 30m toegang tot een uitgang..De looplijnen houden rekening met obstructies zoals winkelrekken en kassa's.
	Ei120	Het transformatielokaal bevindt zich op de parking, buiten het gebouw.
	ZSBB: zelfsluitend bij brand ZS: zelfsluitend	De technische leidingkoker mag enkel leidingen voor vloeistoffen, vaste stoffen of elektriciteit omvatten (geen vaste toestellen of installatie met uitzondering van branddetectoren en brandkleppen). De schachten en wanden van deze schachten mogen uitgesloten worden bij de optelling van de oppervlakte van de verkoopruimte en de lokalen voor warenopslag.
	Verlaagd plafond	Alle deurmatten zijn netto doorgangsmatten (geen ruwbouwmatten) Alle nooduitgangen zijn uitgerust met een paniekbar, op de nooduitgang in het tellerlokaal na.

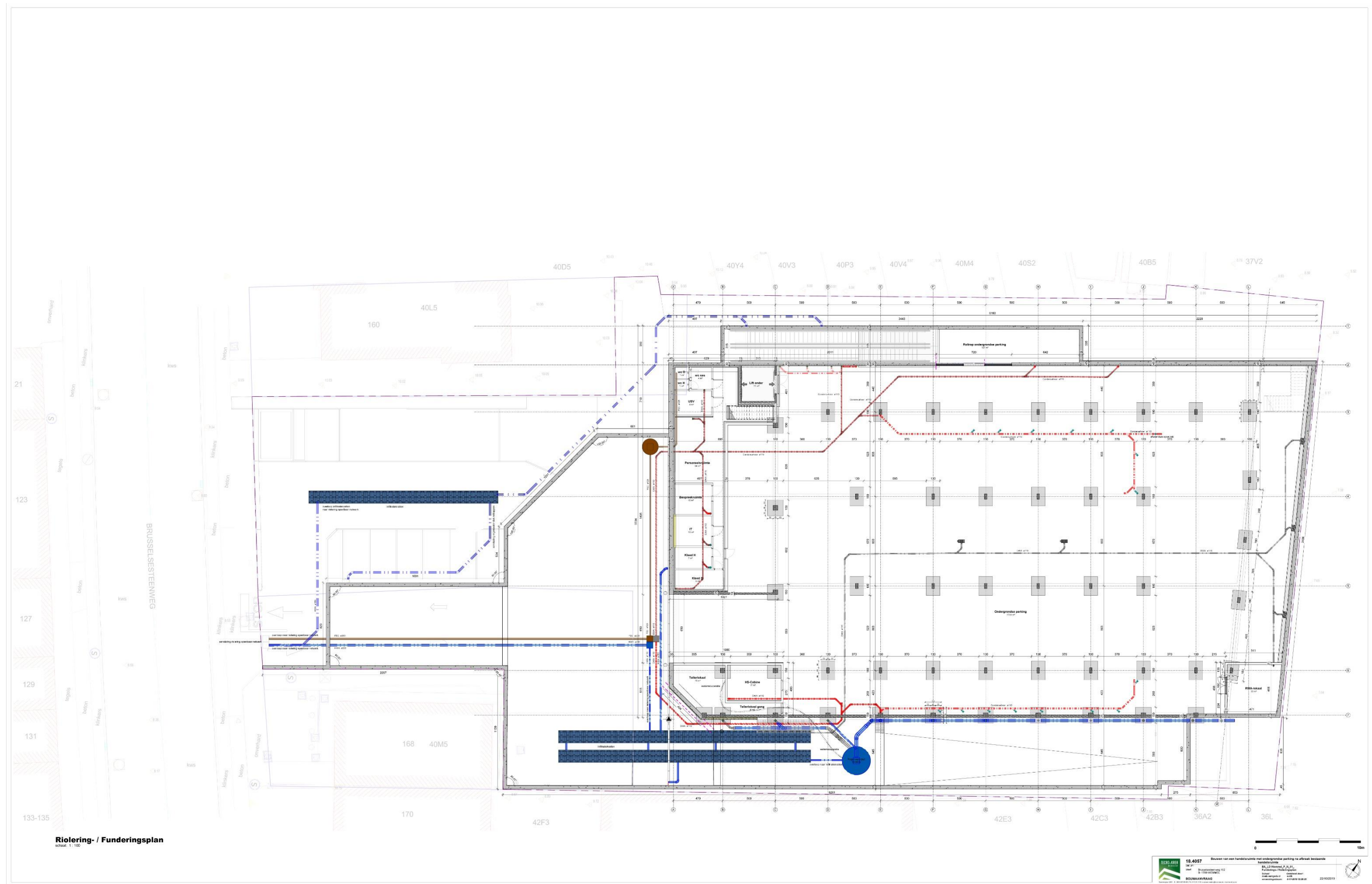
	Ref	Doorsnede label
	View Name	Hoogte aanduiding
	Grid of stramen label met cirkel	Hoogte aanduiding tov 0.00-peil
	Elevation Name	Titel van het plan op de sheet
	Verdieping label met cirkel	Taw Peil niveau nieuw
	Noord Pijl	Taw Peil niveau bestaand
	101 NL_Name 1.050,10 m²	Taw Peil niveau te behouden
	Schaallat	Referentiepunt

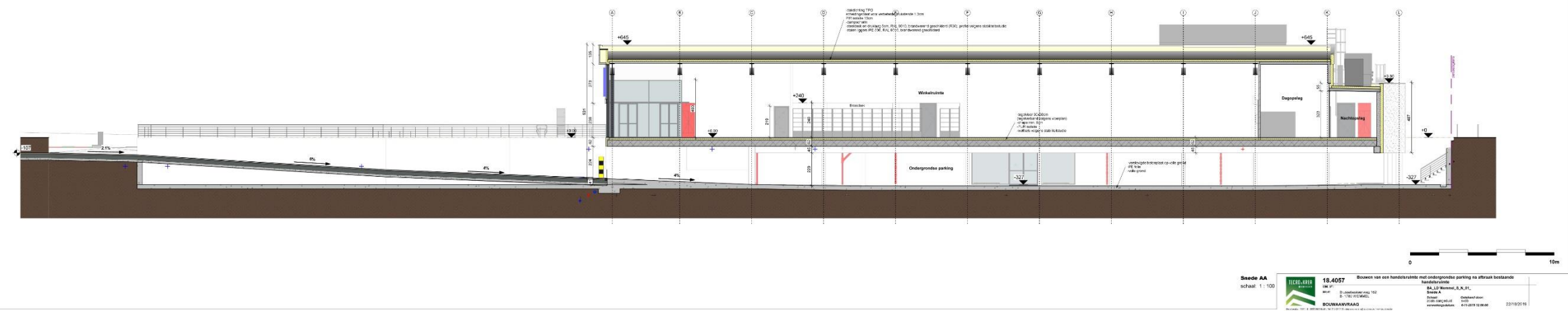
	18.4057 OM. N°: Werf: Brusselsesteenweg 162 B- 1780 WEMMEL	Bouwen van een handelsruimte met ondergrondse parking na afbraak bestaande handelsruimte BA_LD Wemmel_L_01_ Legende Schaal: zoals aangeduid verwerkingsdatum: 6-11-2019 12:51:06
BOUWAANVRAAG		Getekend door: svdb 22/10/2019

Figuur 5: Legende (Tecro & Krea architecten)

Figuur 7: Ondergrondse parking (Tecro & Krea architecten)

Figuur 9: Snede A (Teco & Krea architecten)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1746-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

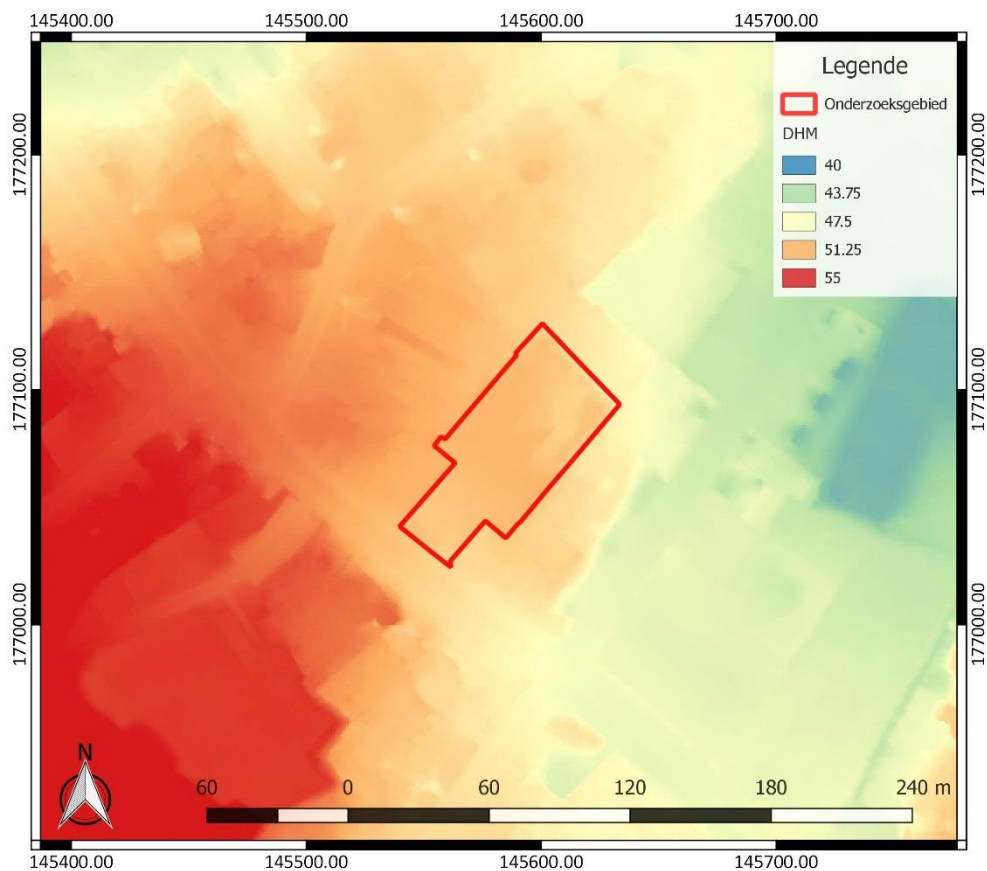
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

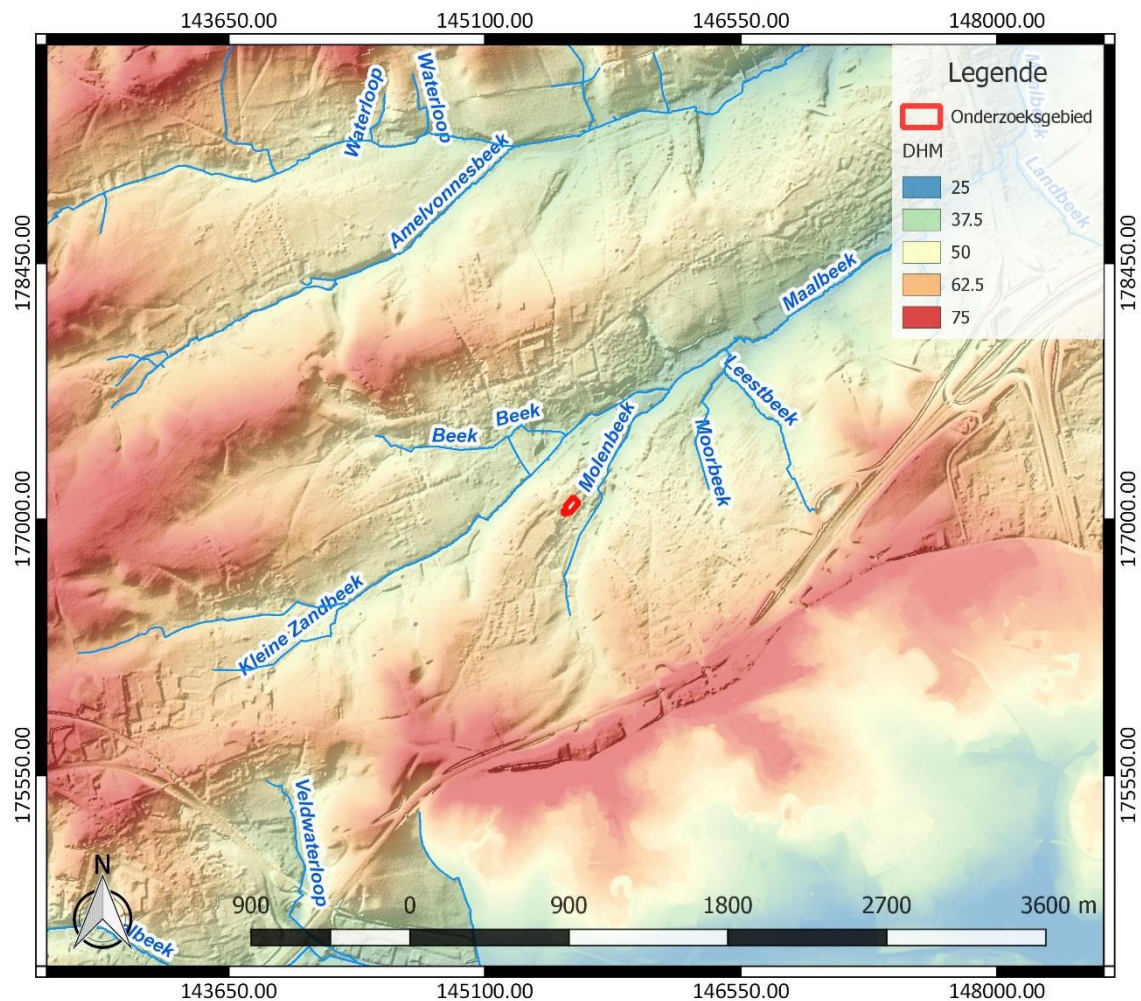
Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuiden van het centrum van Wemmel, tussen de Limburg Stirumlaan in het noordoosten, de Vijverslaan in het zuidoosten en de Steenweg op Brussel in het zuidwesten en het noordwesten (Figuur 10). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Dijlebekken. Ten oosten van het onderzoeksgebied stroomt de Molenbeek, en verder ten oosten de Moerbeek en de Leestbeek. Ten westen van het onderzoek situeren zich de Maalbeek en de Beek (Figuur 12).

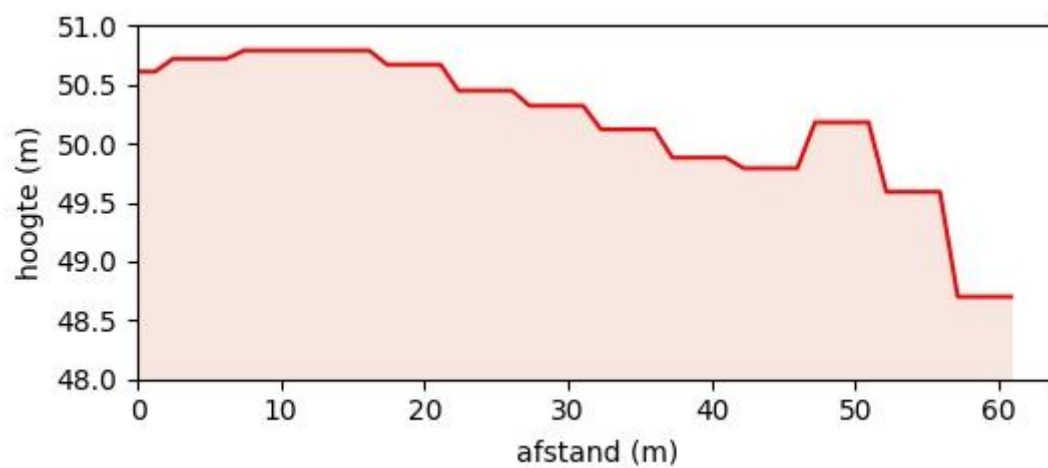
Figuur 10: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 11: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

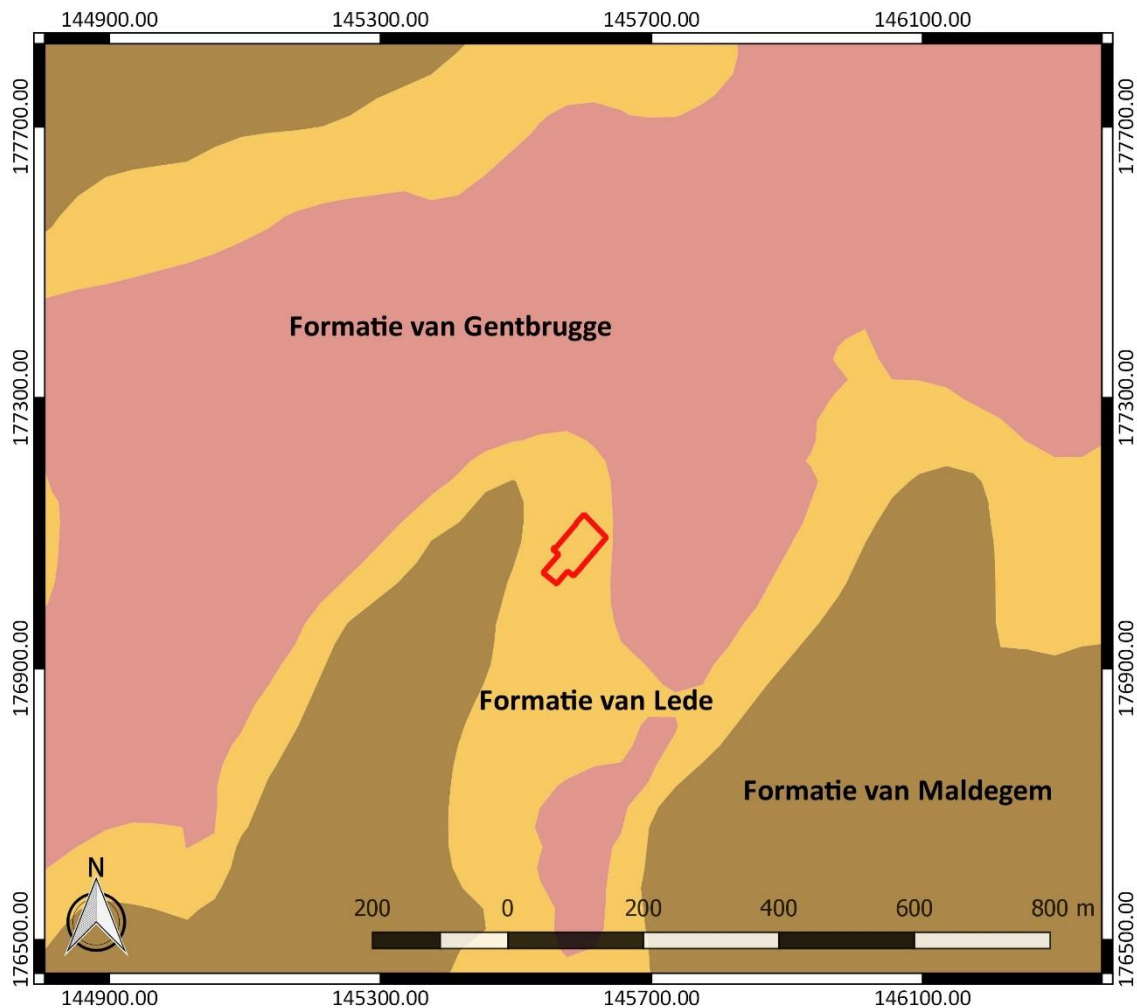
Figuur 12: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 13: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Wemmel tot het Brabantse plateau, gevormd door een grillige dubbele heuvelrug, bestaande uit de Hasseltberg in het noorden en het noordwesten en de Keienberg in het zuiden. De dorpskern situeert zich in het tussenliggende dal dat zich uitstrekt van het westen naar het noordoosten, en waarin zich ook de vallei van de Maalbeek bevindt.³

Het onderzoeksgebied is gelegen op de noordelijke uitloper van een rug. De uitloper wordt geflankeerd door de valleien van de Maalbeek in het noorden en van de Molenbeek in het zuiden (Figuur 11). Het terrein kent een hoogte van 48,5 tot 50,3 m TAW (Figuur 13). Het oosten van het terrein is iets lager gelegen dan het westen.

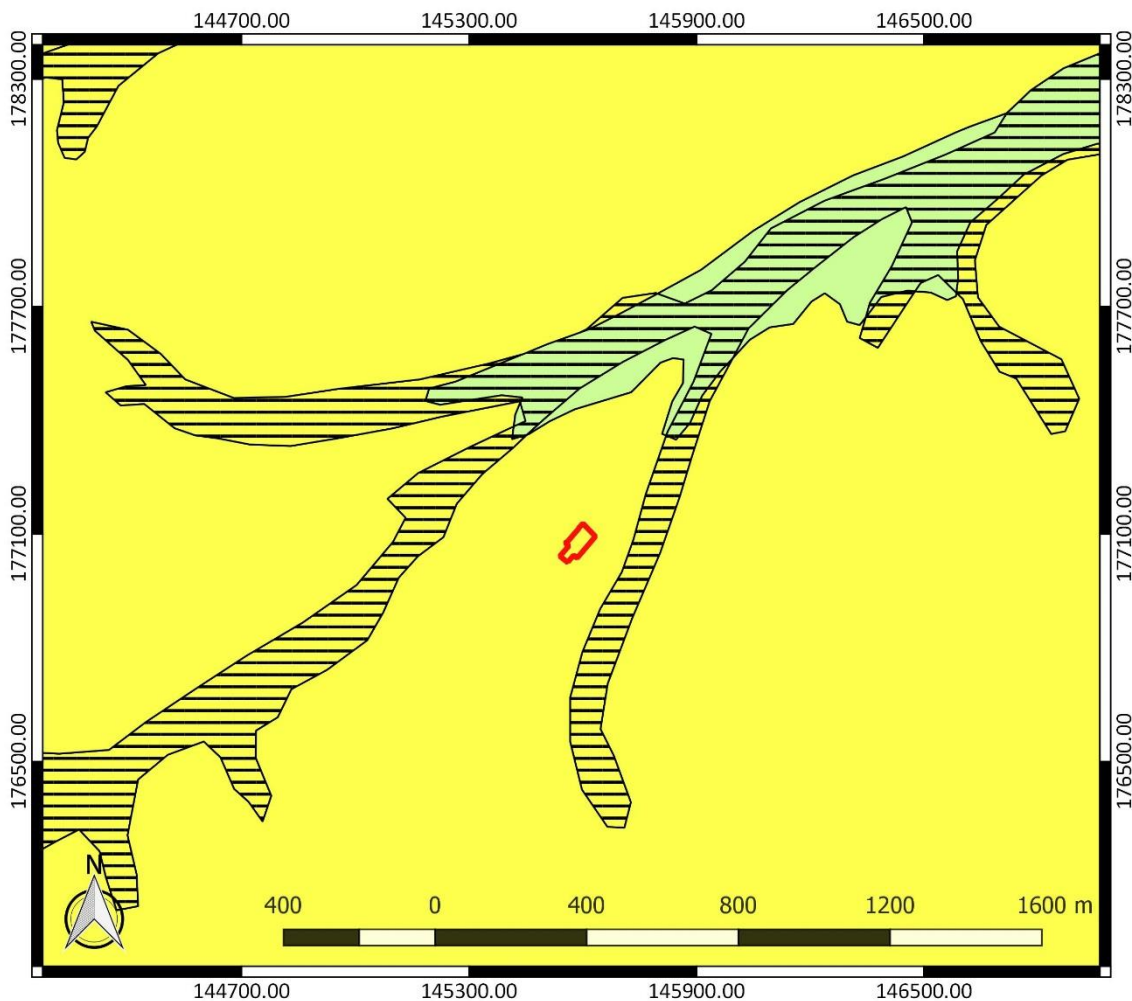
Figuur 14: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 14) bestaat uit de Formatie van Lede. Deze wordt gekenmerkt door lichtgrijs fijn zand, dat basisgrind en soms kalksteenbanken bevat, en dat kalkhoudend, fossielhoudend (*Nummulites variolarius*) en soms glauconiethoudend is. Ten noorden van het onderzoeksgebied situeert zich de Formatie van Gentbrugge. Deze bestaat uit grijsgroen fijn glauconiethoudend zand, dat overgaat in zandhoudende klei tot donkergrijze klei, en dat plaatselijk zandsteenbanken (veldsteen) bevat. Ten oosten en ten westen van het onderzoeksgebied vinden we nog de Formatie van Maldegem. Deze wordt gekenmerkt door een

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Wemmel [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14733> (geraadpleegd op 1 juli 2019)

grijze afwisseling van fijn zand en klei, die glauconiethoudend en glimmerhoudend is en waarbij zich onderaan klei bevindt die zandhoudend en sterk glauconiethoudend is.⁴

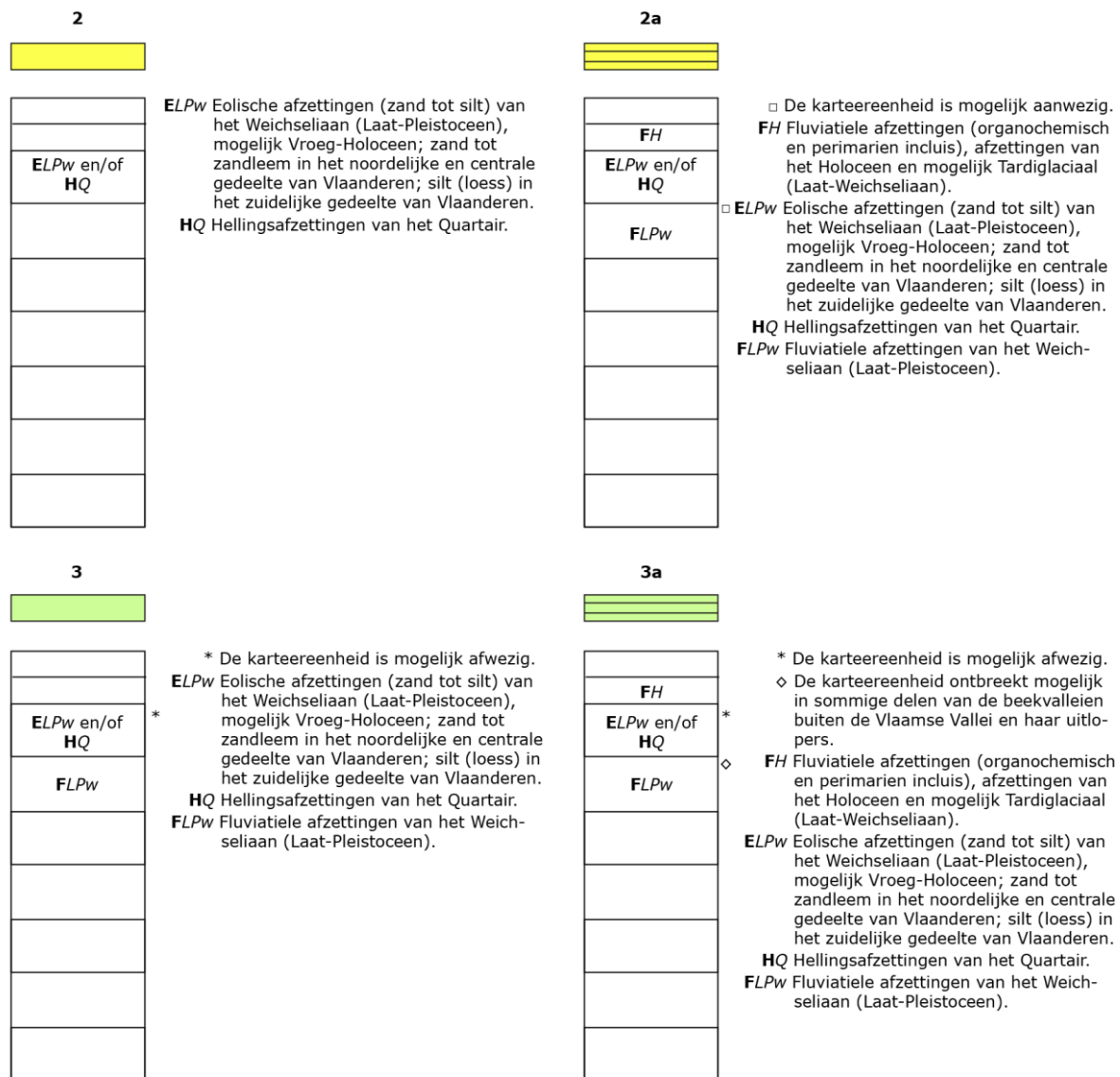
De quartairgeologische kaart (Figuur 15) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Ten noorden van het onderzoeksgebied, ter hoogte van de groene zone op de kaart, zijn er tevens oudere fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aanwezig. Ter hoogte van de gearceerde zones op de kaart komen mogelijk zowel oudere fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) voor, als jongere fluviale afzettingen van het Holoceen en mogelijk ook van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).⁵

Figuur 15: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁴ www.geopunt.be/kaart

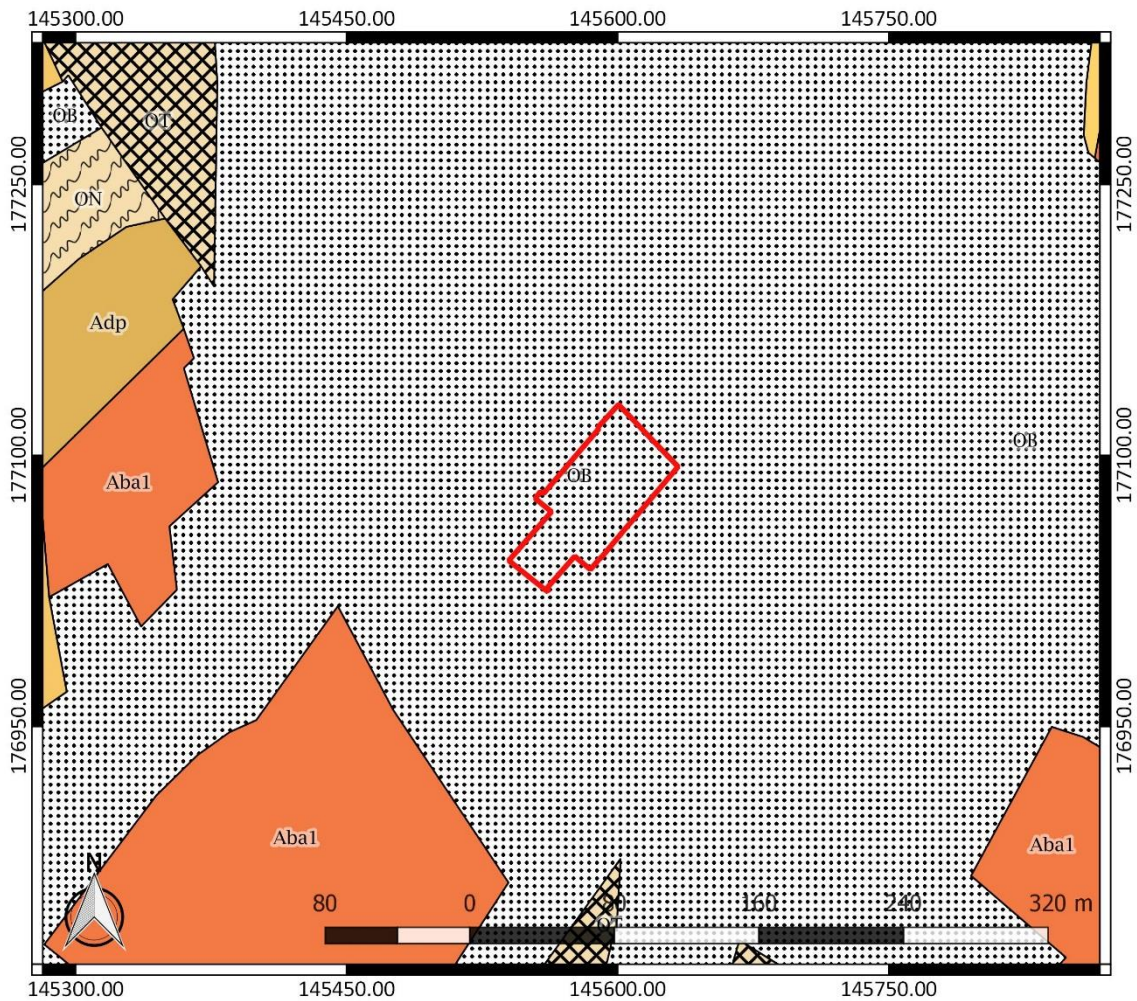
⁵ www.geopunt.be/kaart

Figuur 16: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

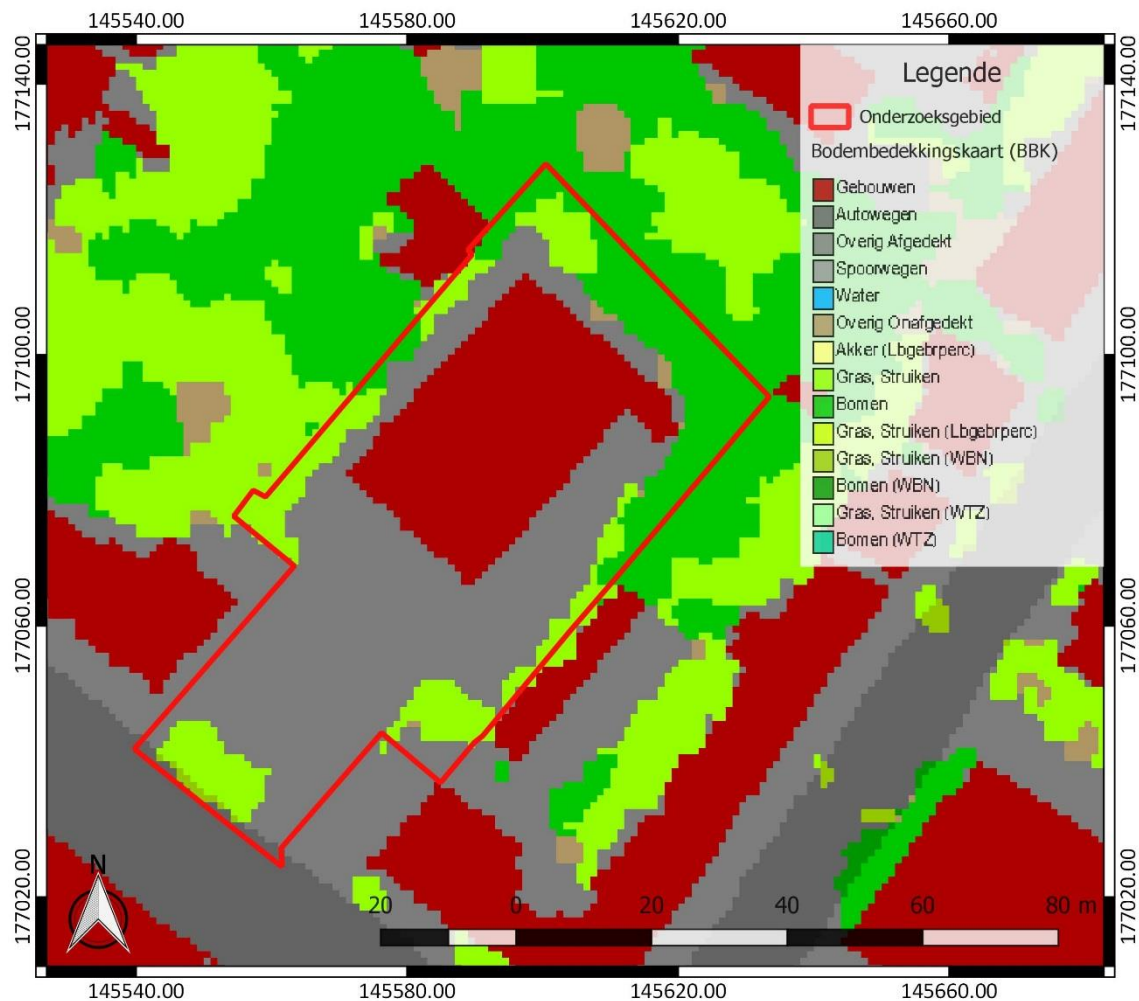
De bodemkaart (Figuur 17) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Verder toont ze dat zich ten zuidoosten, ten zuidwesten en ten westen van het onderzoeksgebied een droge leembodem met textuur B horizont en een dunne A horizont (van minder dan 40 cm) bevindt (Aba1). Ten noordwesten situeert zich een matig natte leembodem zonder profiel (Adp). Ook zijn er daar nog opgehoogde gronden (ON) en sterk vergraven gronden (OT) te vinden.⁶

⁶ www.geopunt.be/kaart

Figuur 17: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat een gebouw en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 18). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 10).

Figuur 18: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De dorpskern van Wemmel ontwikkelde zich aan het kruispunt van twee historische wegen: de historische verbindingsweg Asse-Relegem-Meise en de historische verbindingsweg Brussel-Merchtem. De vroegste sporen van menselijke aanwezigheid werden in het uiterste zuiden van de gemeente aangetroffen en dateren uit het neolithicum en de bronstijd. De oorsprong van Wemmel dateert echter uit de Romeinse periode, wanneer de oude Schapenweg opgenomen werd in het diverticulum Asse-Elewijk en hier in de 1ste eeuw na Chr. kleine landbouwnederzettingen en Romeinse villa's ontstonden. De villa van Wemmel was het centrum van een vrij grote autarkische gemeenschap. Deze villa werd rond 250 vernietigd door Frankische invallers, die de Romeinse overheersers rond 370 verjoegen. Zij richtten een nieuwe dorpskern op die de aanzet vormde tot de bestaande dorpsstructuur, en stichtten in de 7de of 8ste eeuw een gemeenschapskerkje voor Sint-Servatius. De heren van Wemmel vormden deze kerk om tot een eigenkerkje en rond 1100 schonken zij de parochie Wemmel aan de abdij van Grimbergen. In ca. 1260 kreeg Wemmel de lagere en middele rechtspraak die het gewoonterecht van Ukkel volgde. In 1263 ging de heerlijkheid via huwelijk over naar het geslacht Kraainem en aan het einde van de 14de eeuw naar het geslacht Taye, dat het beheer van Wemmel tot 1792 waarnam. Onder de heerschappij van de familie Taye werd Wemmel in 1628 tot baronie en in 1688 tot markizaat verheven.⁷

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Wemmel [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14733> (geraadpleegd op 1 juli 2019)

Wanneer Wemmel bezet werd door de Fransen aan het einde van de 18de eeuw kwam er een einde aan de feodale structuren. In het begin van de 20ste eeuw werd een rechtstreekse tramlijn naar Brussel-Noord aangelegd, waardoor er een sterke bevolkingsgroei en verstedelijking optrad.⁸ In de middeleeuwen werd een kasteelsite met bijbehorende banwatermolen en banbrouwerij annex herberg aan de oostelijke rand van de dorpskom opgericht. Daarna verlegde de Steenweg op Brussel zich als een oostelijke uitstulping rond het kasteeldomein, om via het kerkplein ter hoogte van de noordelijke dorpsgrens weer aan te sluiten op zijn oorspronkelijke tracé.⁹

Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), bevindt het onderzoeksgebied zich reeds aan de Steenweg op Brussel, kort bij een kruispunt van wegen. Het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied lijkt zich te situeren ter hoogte van een woonerf en ten zuidoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich bebouwing (Figuur 19).

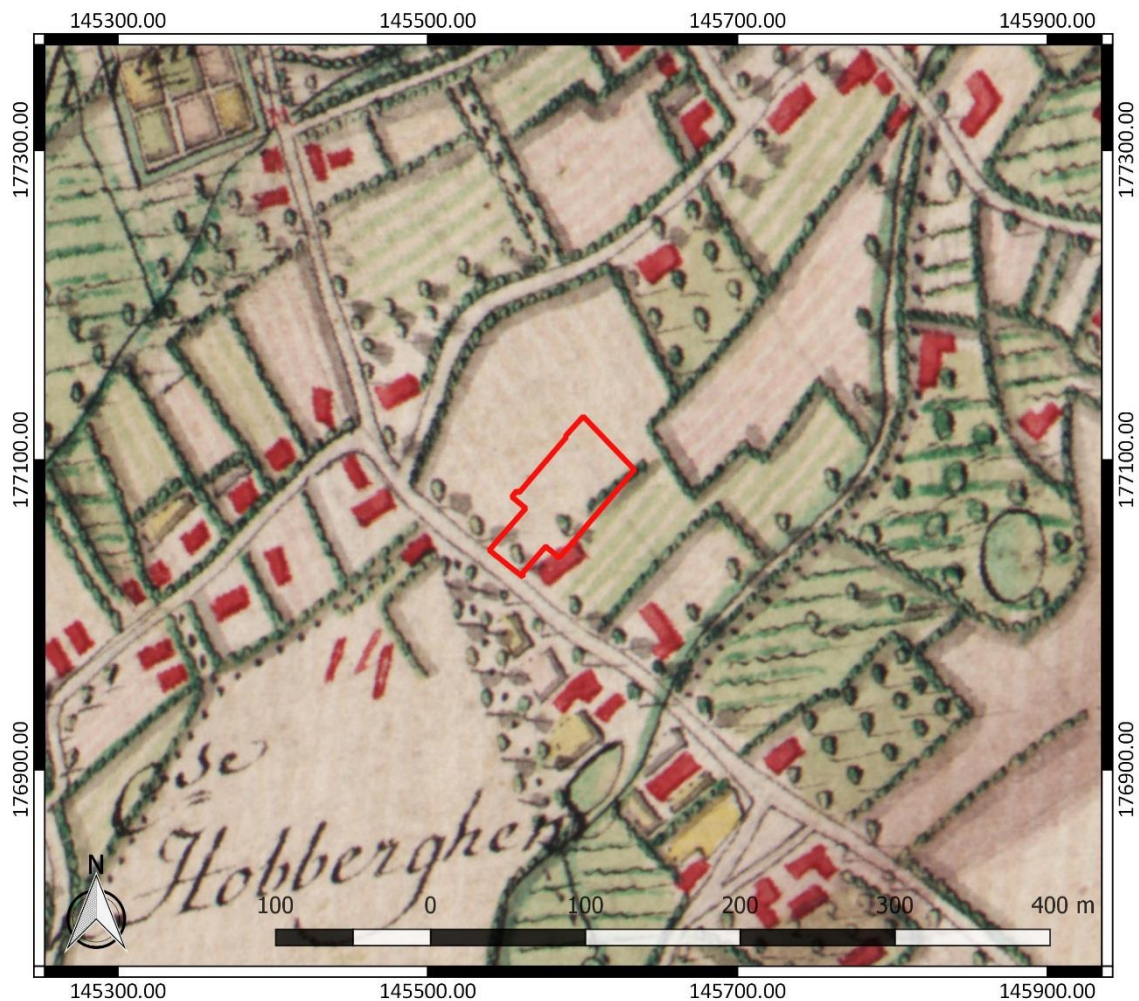

Figuur 19: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Wemmel [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14733> (geraadpleegd op 1 juli 2019)

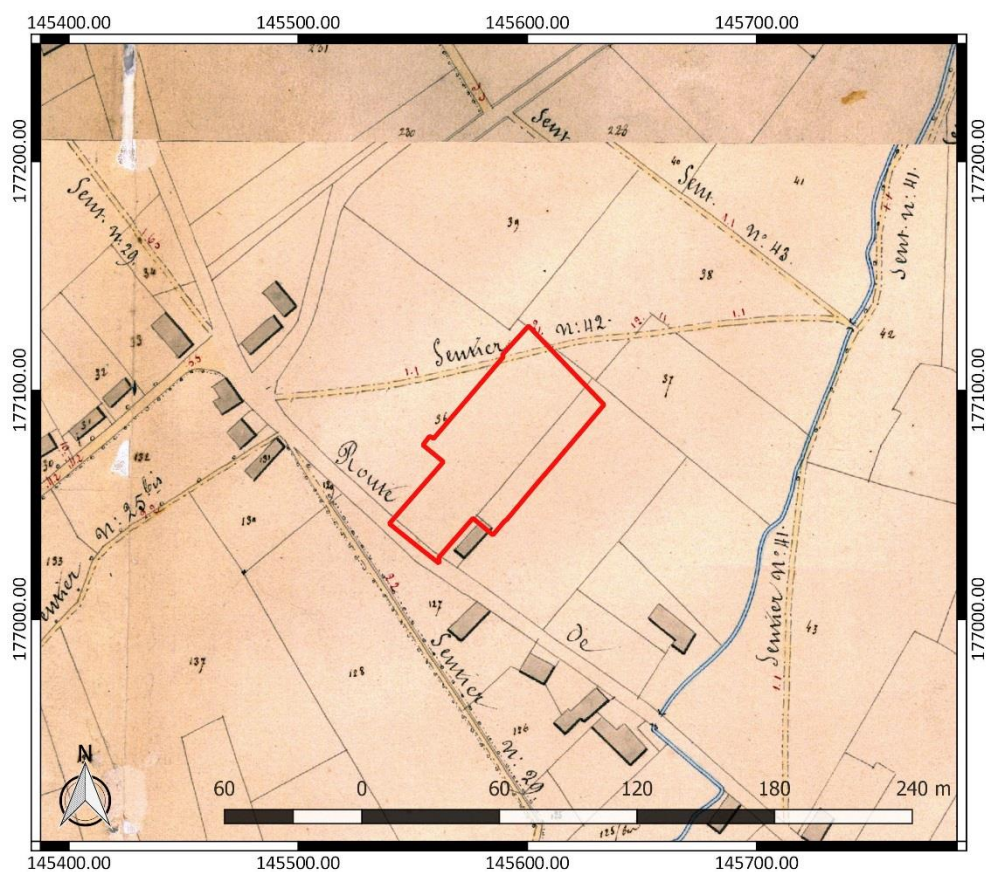
⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Steenweg op Brussel [online], <https://id.erfgoed.net/themas/12595> (geraadpleegd op 1 juli 2019)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland. Er bevindt zich nog steeds bebouwing juist ten zuidoosten van het terrein (Figuur 20).

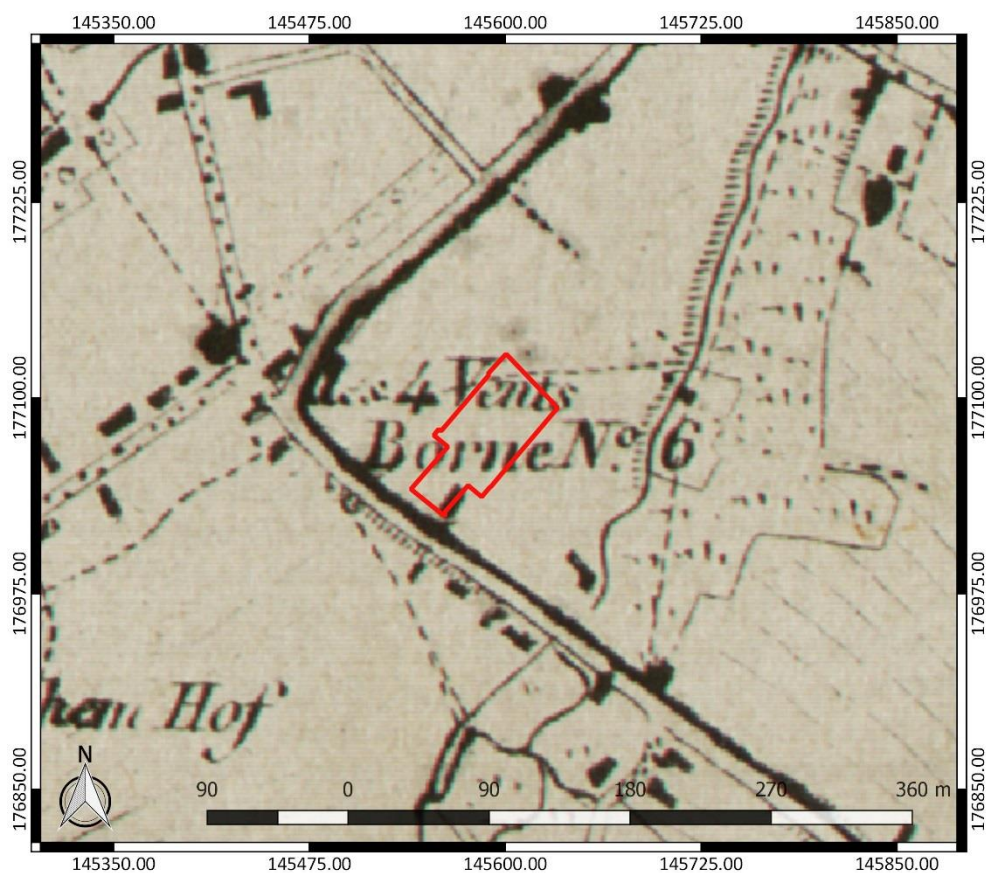

Figuur 20: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas der Buurtwegen (1841) (Figuur 21) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) (Figuur 22) tonen een gelijkaardige situatie. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland. Op deze kaarten is ook te zien dat er een weg liep over het noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied.

Figuur 21: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 24: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 25: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

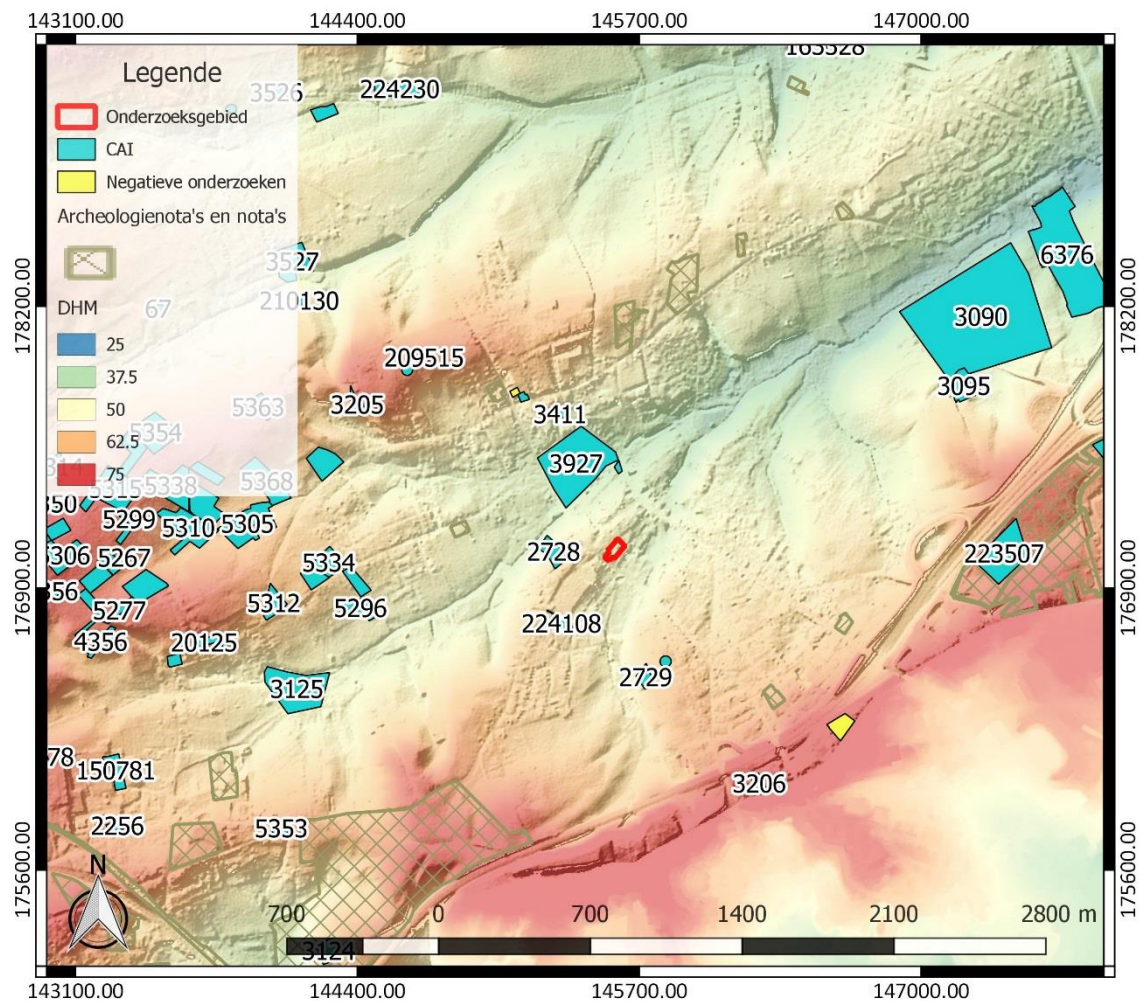
Een topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970) toont dat er bebouwing is opgetrokken in het onderzoeksgebied, op ongeveer dezelfde plaats als de huidige bebouwing. De bebouwing in de omgeving van het terrein is ook enorm uitgebreid en de weg die over het onderzoeksgebied liep, is verdwenen (Figuur 23). Dit is eveneens te zien op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 24) en op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 25). Dit beeld komt ook overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 26). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Ten westen van het onderzoeksgebied werden tijdens een veldprospectie verschillende artefacten gevonden uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse tijd en de middeleeuwen (CAI ID 5296). Uit de steentijd werd een neolithische kling aangetroffen. Verschillende scherven reducerend gebakken aardewerk dateren uit de late ijzertijd. De vondsten uit de Romeinse tijd omvatten zeepwaar, een wandscherf van een amfoor, vermoedelijk van Spaanse origine, en twee tegelaf fragmenten. Verder werden er nog vier fragmenten roodbeschilderd aardewerk uit de volle middeleeuwen aangetroffen.¹⁰

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 5296, Relegem-Kobbegem 37 (geraadpleegd op 1 juli 2019)

Figuur 26: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied
(<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Iets noordelijker werden tijdens een veldprospectie ook vondsten uit de Romeinse tijd en de middeleeuwen ontdekt. Het gaat om een Romeinse wandscherf en een wandfragment roodbeschilderd aardewerk uit de volle middeleeuwen (CAI ID 5340).¹¹ Verder ten noorden werd een fragment van een gepolijste bijl uit grijze, gespikkelde mijnsilex gevonden, daterend uit het midden-neolithicum (CAI ID 5334).¹² Enigszins ten westen hiervan werd verder nog een roodbeschilderde wandscherf uit de volle middeleeuwen aangetroffen bij een veldprospectie (CAI ID 5312).¹³

Ten noordoosten van het onderzoeksgebied bevinden zich vondsten uit de Romeinse tijd, namelijk Romeinse dakpannen en terra sigillata, die over 1 ha zijn verspreid (CAI ID 3090).¹⁴ Er is ook een laatmiddeleeuwse hoeve gekend: een voormalig pachthof van de abdij van Groot-Bijgaarden (CAI ID 3095).¹⁵ Iets verder ten noordoosten situeert zich nog een verdwenen laatmiddeleeuwse site met walgracht (CAI ID 6376). Dit domein was mogelijk eerst een motte van de heren van Bever.¹⁶

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 5340, Relegem-Kobbegem 110 (geraadpleegd op 1 juli 2019)

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 5334, Relegem-Kobbegem 87 (geraadpleegd op 1 juli 2019)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 5312, Relegem-Kobbegem 72 (geraadpleegd op 1 juli 2019)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3090, 6.18 Roet Reik (geraadpleegd op 1 juli 2019)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3095, Hof te Bever (geraadpleegd op 1 juli 2019)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 6376, Het Nekkerke/Kasteel van Bever (geraadpleegd op 1 juli 2019)

Ten noorden van het onderzoeksgebied zijn er overblijfselen uit de Romeinse tijd te vinden. Het gaat om een midden-Romeinse villa en waterput (CAI ID 3204). Bij de villa zijn enkele uitbraaksporen en een kelder gevonden, bestaande uit regelmatig gekapte kalkzandstenen, afwisselend met een horizontale rij *tegulae*. Ook werden er in de waterput resten van dakpannen, aardewerk, een zilveren tutulusfibula in trompetvorm, een houten emmertje, ijzeren voetboeien, een *sestertius* van Hadrianus, dierenbeenderen en skeletten van drie mensen aangetroffen.¹⁷

Ten noorden van het onderzoeksgebied situeert zich ook het Kasteel van Wemmel uit de volle middeleeuwen (CAI ID 3927). Het betreft een castrale motte. De motte was de verblijfplaats van de milites de Wamblinis. De oudste vermelding van deze familie dateert uit de 12de eeuw. Het huidige gebouw is gebouwd in de 17de eeuw.¹⁸ Aan de oostelijke zijde van dit kasteel bevonden zich een watermolen en een banbrouwerij, “De Kam” genaamd (CAI ID 3928). De watermolen en brouwerij dateren uit de late middeleeuwen. De brouwerij werd een eerste maal vermeld in 1570.¹⁹ Verder ten noorden vinden we de laatmiddeleeuwse Parochiekerk Sint-Servatius (CAI ID 3411). Bij deze kerk zijn er verschillende vlakgraven gevonden.²⁰

Ten westen van het onderzoeksgebied werden eveneens middeleeuwse resten geregistreerd (CAI ID 3125). Hier vinden we het “hof van Radelingaheim”, een motte uit de volle middeleeuwen. De motte dateert mogelijk al uit de 12de eeuw, maar gaat zeker terug tot de 14de eeuw. In de 16de eeuw boette de motte in aan belang ten voordele van het huidige dorpscentrum. De motte moet reeds gedeeltelijk afgegraven zijn in de 17de eeuw. Daarnaast werden er ook nog scherven grijs reducerend gebakken aardewerk, dakpanfragmenten, geglazuurde tegels, leien, baksteengruis en fundamenten in de vorm van een bakstenen muur gevonden, allemaal uit de late middeleeuwen.²¹

Ten westen van het onderzoeksgebied bevindt zich een hoeve uit de 18de eeuw (CAI ID 2728). Dit was tot 1717 de cijnshoeve van de heren van Veltem. Na het verdwijnen van het eigenlijke hof ten Obbergen, een leengoed van Wemmel, ging de naam over op de pachthoeve.²² Een andere 18de-eeuwse hoeve situeert zich ten zuiden van het onderzoeksgebied (CAI ID 2729).²³ Hier vlakbij werden overblijfselen uit de volle middeleeuwen gevonden (CAI ID 2311), namelijk middeleeuwse munten die geslagen zijn in Gent, vermoedelijk onder Philippe d’Alsace (1143-1191).²⁴

Ten zuidwesten van het onderzoeksgebied, ter hoogte van de Obberg en Vijverslaan (CAI ID 224108), zijn resten uit de nieuwe tijd aan het licht gekomen. Het gaat om sporen die als witloofovens geïnterpreteerd worden met fragmenten aardewerk (een fragment van een bord in faience en een pijpenkopje in kleiaarde).²⁵

In de omgeving zijn veel andere gekende archeologische waarden te vinden, maar deze situeren zich allemaal op de heuvelrug en kennen dus een andere landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3204, 6.16 – Onder Kerkhofsveld (geraadpleegd op 1 juli 2019)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3927, Kasteel van Wemmel (geraadpleegd op 1 juli 2019)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3928, Watermolen (geraadpleegd op 1 juli 2019)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3411, Parochiekerk Sint-Servatius (geraadpleegd op 1 juli 2019)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3125, Motte/Relegem-Kobbegem 141 (geraadpleegd op 1 juli 2019)

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2728, Hof ten Obbergen (geraadpleegd op 1 juli 2019)

²³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2729, Ronkelhof (geraadpleegd op 1 juli 2019)

²⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2311, Ronkel (geraadpleegd op 1 juli 2019)

²⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 224108, Obberg - Vijverslaan I (geraadpleegd op 13 november 2019)

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied kent een gunstige landschappelijke ligging. Het is gelegen in een vallei tussen een dubbele heuvelrug, op vruchtbare alluviale gronden in de nabijheid van waterlopen. Het terrein kende ook een gunstige ligging aan een belangrijke historische weg, nabij een kruispunt van historische wegen. Gekende archeologische waarden uit de omgeving dateren uit het neolithicum, de late ijzertijd, de Romeinse tijd, de volle middeleeuwen, de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. Het gaat om sporen van bewoning, van begraving en van religie. Gelijkaardige resten kunnen ook voorkomen binnen het onderzoeksgebied. Gezien de gunstige landschappelijke ligging zijn ook relevante archeologische resten van een andere aard op dit moment niet uit te sluiten.

Het terrein kent een lange gebruiksgeschiedenis als akkerland en grasland, zoals we kunnen reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's. Vanaf de 20ste eeuw is het onderzoeksgebied bebouwd, hoewel de bebouwing in de directe omgeving van het terrein al van veel eerder dateert. Deze recente bebouwing van het terrein heeft mogelijk het bodemarchief enigszins aangetast, hoewel de verstoringsdiepte van verharding en van magazijnbouw doorgaans eerder beperkt is.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. Deze werken betreffen de aanleg van een nieuw handelspand (1975 m²), dat volledig wordt onderkelderd tot op een diepte van ca. 3,60 m. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is er een concrete verwachting naar archeologische resten uit de steentijd, de ijzertijd, de Romeinse tijd, de volle middeleeuwen en de late middeleeuwen. De aard van de sporen omvat sporen van bewoning, van begraving en van religie. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein in een vruchtbare vallei in de nabijheid van waterlopen is de aanwezigheid van archeologische resten uit andere periodes of van een andere aard momenteel niet uit te sluiten. De geplande werken kennen een grote negatieve impact op het bodemarchief in het gehele onderzoeksgebied. Mogelijk is het bodemarchief reeds enigszins aangetast door de bestaande bebouwing op het terrein. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein, de sterk negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief en de onduidelijkheid die er momenteel is met betrekking tot de bewaringstoestand van het bodemarchief moeten we besluiten dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk omdat het volledige terrein bebouwd of verhard is. Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te schatten. Afhankelijk van het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische

sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is er een concrete verwachting naar archeologische resten uit de steentijd, de ijzertijd, de Romeinse tijd, de volle middeleeuwen en de late middeleeuwen. De aard van de sporen omvat sporen van bewoning, van begraving en van religie. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein in een vruchtbare vallei in de nabijheid van waterlopen is de aanwezigheid van archeologische resten uit andere periodes of van een andere aard momenteel niet uit te sluiten. De geplande werken kennen een grote negatieve impact op het bodemarchief in het gehele onderzoeksgebied. Mogelijk is het bodemarchief reeds enigszins aangetast door de bestaande bebouwing op het terrein. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein, de sterk negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief en de onduidelijkheid die er momenteel is met betrekking tot de bewaringstoestand van het bodemarchief moeten we besluiten dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is.

4 Bibliografie

4.1 Websites

Cartesius (2019)

<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)

<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2019)

<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)

<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

